

Σπουδή επί του κειμένου του **S. Freud (1915): "Instincts and their Vicissitudes"** The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. 14, p.p. 109-140

Ελεύθερη απόδοση-προσθήκες: Γεωργιάδης Δημήτρης (PhD) Ψυχολόγος - Ψυχοπαιδαγωγός

Εισαγωγή

Η ψυχανάλυση είναι ένας επιστημονικός κλάδος που ξεκίνησε ο Sigmund Freud και συνεχίζει να είναι άρρηκτα δεμένη με το όνομά του. Η απαρχή της δεν μπορεί να χρονολογηθεί ακριβώς, αφού εκτείνεται σε μια περίοδο αρκετών ετών. Πάντως, μέχρι το 1895 η εξέλιξη της ψυχανάλυσης είχε ήδη πάρει το δρόμο της. Όπως κάθε άλλος επιστημονικός κλάδος, ανέπτυξε ορισμένες θεωρίες που αντλήθηκαν από τα δεδομένα της παρατήρησης και φιλοδοξούσαν να διευθετήσουν και να εξηγήσουν αυτά τα δεδομένα. Ως εκ τούτου, αυτό που αποκαλούμε ψυχαναλυτική θεωρία είναι ένα σώμα υποθέσεων που αφορούν την ψυχική λειτουργία και ανάπτυξη του ανθρώπου. Είναι ένα τμήμα της γενικής ψυχολογίας και εκθέτει αυτά που αποτελούν τη μέχρι τώρα σημαντικότερη συμβολή στην ανθρώπινη ψυχολογία.

Είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι η ψυχαναλυτική θεωρία ασχολείται τόσο με τη φυσιολογική όσο και με την παθολογική ψυχική λειτουργία. Με κανέναν τρόπο δεν είναι απλώς μια θεωρία ψυχοπαθολογίας. Είναι αλήθεια ότι η πρακτική της ψυχανάλυσης συνίσταται στη θεραπεία ανθρώπων ψυχικά ασθενών ή διαταραγμένων, αλλά οι θεωρίες της ψυχανάλυσης έχουν να κάνουν τόσο με το φυσιολογικό όσο και με το μη φυσιολογικό, παρ' όλο που προήλθαν αρχικά μέσα από τη μελέτη και τη θεραπεία του μη φυσιολογικού.

Η θεωρία της ψυχανάλυσης στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό τόσο στην αυτοανάλυση του Freud, όσο και στην θεραπευτική εμπειρία του με νευρωτικούς ασθενείς. Την εποχή που η ψυχανάλυση ξεδιπλωνόταν ο Freud γνώρισε από πρώτο χέρι την απόρριψη και το χλευασμό του τότε επιστημονικού περιβάλλοντος στο οποίο κυριαρχούσαν ιατροκεντρικές ιδεολογίες.

Τόλμησε, ωστόσο, να παρουσιάσει τις θεωρίες του για έννοιες όπως το ασυνείδητο, η σεξουαλικότητα και η μεταβίβαση. Η ψυχαναλυτική θεωρία έριξε μια βαθιά ματιά στις αθέατες

συγκρούσεις και δυνάμεις που διέπουν το άτομο. Οι κριτικές που δέχθηκε η ψυχανάλυση είναι πολλές. Ωστόσο, παρά τους περιορισμούς, ο Sigmund Freud αναμφίβολα ωφέλησε την ψυχολογία.

Ο Freud, ήδη από την εποχή της εργασίας του με την νευροφυσιολογία και τις νευρολογικές παθήσεις (έως το 1889), είχε ασχοληθεί με την προσπάθεια εξήγησης των νοητικών και ψυχικών λειτουργιών. Ακολουθούσε μία δυναμική προσέγγιση όχι μόνον των ψυχικών αλλά και των νευρικών λειτουργιών, εξετάζοντας τις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις. Τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, χαρακτηρίστηκαν από την προσπάθεια επιστημονικής τεκμηρίωσης και αιτιολόγησης των παθήσεων. Στον χώρο των ψυχικών παθήσεων, η υστερική διαταραχή (η διαταραχή σωματομετατροπής) αποτελούσε ένα διαρκές αναπάντητο ερώτημα τόσο ως προς την αιτιολογία όσο και ως προς την θεραπευτική προσέγγιση. Συγχρόνως εξέφραζε στο επίπεδο της ψυχοπαθολογίας (δηλαδή το πέρασμα από μία ψυχική κατάσταση σε ένα σωματικό σύμπτωμα), ένα θεμελιώδες ερώτημα της ανθρώπινης ύπαρξης, την σχέση μεταξύ ψυχισμού και σώματος. Ο Freud, καθώς εργαζόταν με υστερικούς ασθενείς, κατάλαβε ότι τα συμπτώματα από τα οποία έπασχαν (παράλυση ενός άκρου, τύφλωση, επιλεκτική κώφωση) ενσάρκωναν ένα νόημα που ταυτοχρόνως και κρυβόταν και φανερωνόταν. Σταδιακά διαπίστωσε ότι όλα τα νευρωτικά συμπτώματα (της ιδεοψυχαναγκαστικής και της υστερικής νεύρωσης) ήταν αγγελιοφόροι μεταφοράς απωθημένου – επομένως ασυνείδητου – ψυχικού περιεχομένου. Αυτό τον οδήγησε στο να αναπτύξει την ψυχαναλυτική θεραπευτική μέθοδο, που άλλαζε ριζικά την αλληλεπίδραση μεταξύ ασθενή και θεραπευτή.

Σε αυτό το πλαίσιο, το αντικείμενο της ψυχανάλυσης είναι η κατανόηση της λειτουργίας του ασυνείδητου, ή, η ψυχική πραγματικότητα, που θα μπορούσε να οριστεί ως το θεωρητικό, κλινικό και θεραπευτικό αντικείμενο της ψυχανάλυσης. Υπό αυτή την έννοια, μία «πλήρης» εξέταση της ψυχικής πραγματικότητας, θα όφειλε να αναφερθεί στο σύνολο της ψυχαναλυτικής θεωρίας. Δηλαδή στο σύνολο των μεταψυχολογικών θεωρήσεων, στην εξελικτική θεώρηση του ψυχισμού και στην σχέση του με τα αντικείμενα. Όπως επίσης στις ψυχοπαθολογικές μορφές, αφού η θεωρία και η κλινική των νευρώσεων, των ψυχώσεων ή των ναρκισσιστικών διαταραχών, αποτελούν επίσης μία μελέτη της ψυχικής πραγματικότητας. Και κυρίως, η εξέταση της έννοιας της ψυχικής πραγματικότητας θα πρέπει να αναφερθεί στην ίδια την ψυχαναλυτική κλινική. Η ψυχική πραγματικότητα αναλύεται, γίνεται αντικείμενο συνειδητοποίησης ή και θεραπευτικά μεταβολής, μέσα από την σχέση της με την πραγματικότητα της ψυχαναλυτικής πράξης. Όπως άλλωστε μπορούμε να πούμε ότι η ψυχαναλυτική κλινική είναι μία μέθοδος μελέτης της ψυχικής πραγματικότητας. Εντός της ψυχαναλυτικής διεργασίας η ψυχική πραγματικότητα καθίσταται ως οντότητα και ουσιαστικά πραγματοποιείται, δηλαδή αποκτά μία ιδιότητα πραγματικού.

Ένα σχεδιάγραμμα

1. Τι είναι το ένστικτο (Γερμανικά: trieb, αγγλικά: drive, γαλλικά: pulsion);

ο Το ένστικτο είναι ένα ερέθισμα που εφαρμόζεται στο νου, που πηγάζει μέσα από τον ίδιο τον οργανισμό.

ο Το ερέθισμα ονομάζεται «ανάγκη» και η απαλλαγή από αυτό είναι η «ικανοποίηση».

ο Έχει μια πίεση ή δύναμη, έναν στόχο, ένα αντικείμενο και μια υποκείμενη πηγή.

ο Υποθέτουμε ότι στόχος του οργανισμού είναι να αφαιρέσει την πίεση που του επιβάλλουν τα ερεθίσματα.

2. Τι είδη Ενστίκτων υπάρχουν και ποιες μεταμορφώσεις («περιτροπές») μπορούν να υποστούν;

ο Εγώ γνωστό και ως αυτοσυντηρητικό ή «σεξουαλικό», στοχεύει στην «οργανική ευχαρίστηση»

ο Τα ένστικτα μπορούν: να αντιστραφούν στα αντίθετά τους, να στραφούν στον εαυτό του υποκειμένου και να καταπιεστούν ή να εξαχνωθούν.

ο Σαδισμός-Μαζοχισμός και Voyeurism-Exhibitionism (Scopophilia) είναι ζεύγη «ανατροπών».

ο Η Αγάπη-Μίσος μπορεί να θεωρηθεί και «ανατροπή», αλλά είναι ξεχωριστά.

3. Η αγάπη και οι τρεις ψυχικές πολικότητες.

ο Η ψυχική μας ζωή διέπεται από πολικότητες:¹

Υποκείμενο (εγώ)---Αντικείμενο (εξωτερικός κόσμος) ("πραγματική" πολικότητα)

Απόλαυση---Δυσφορία ("οικονομική" πολικότητα)

Ενεργητική --- Παθητική («βιολογική» πολικότητα).

ο Η φύση αυτών των πολικοτήτων αναπτύσσεται με την πάροδο του χρόνου, από το βρέφος έως τον ενήλικα.

ο Η αγάπη προέρχεται αρχικά από σεξουαλικά ένστικτα, αλλά το μίσος από ένστικτα αυτοσυντήρησης. Τα δύο δεν είναι ίδια.

ο Μπορούμε να δούμε την Αγάπη ως αντιστροφή του Μίσους μόνο όταν το υποκείμενο φτάσει σε μια πλήρως «ενήλικη» μορφή ψυχικής οργάνωσης.

---

¹ Η έννοια της πολικότητας ήταν γνωστή από την αρχαιότητα. Ο Ηρόκλητος έλεγε «...υπάρχει σε μας το ζωντανό και το πεθαμένο, το ξύπνιο και το κοιμισμένο, το νέο και το γερασμένο...». Η ύπαρξη δύο αντίθετων και συχνά συγκρουόμενων στοιχείων υπάρχει —όχι μόνο στη φύση, αλλά και στον ίδιο μας τον εαυτό.

Ο Sigmund Freud, επηρεασμένος από το έργο του Δαρβίνου, υιοθέτησε, μεταξύ άλλων ιδεών, και την ιδέα της συνέχειας μεταξύ των ζώων και των ανθρώπων

Ο άνθρωπος, όπως και τα ζώα, ενεργεί με βάση τα ένστικτα του. Διατύπωσε ότι η κινητήρια δύναμη στον άνθρωπο είναι οι ορμές, οι οποίες ωθούν τον άνθρωπο να ικανοποιήσει τις βιολογικές του ανάγκες. Οι ορμές δηλαδή, τα ένστικτα του ανθρώπου, δρουν ασυνείδητα. Επομένως, οι συνειδητές επιθυμίες του είναι τεκμήρια της λογικής σκέψης του και δεν υποσκελίζονται από τις πρωτόγονες ορμές που κυριαρχούν στο ασυνείδητο.

Η δυναμική προσέγγιση του Freud της ανθρώπινης ψυχολογίας και της συμπεριφοράς είναι γνωστή ως η «θεωρία των ενδορμήσεων» ή η «θεωρία των ενστίκτων». Ο Freud πιστεύει ότι οι άνθρωποι είναι πλήρεις με ψυχική ενέργεια. Η ενέργεια αυτή προέρχεται από δύο πρωταρχικές πηγές, τον Έρωτα, που αφορά την ενέργεια που σχετίζεται με τη ζωή και τη σεξουαλικότητα και ονομάζεται libido² και το θάνατο, δηλαδή την καταστροφική ενέργεια που σχετίζεται με το θάνατο και την επιθετικότητα. Η υπόθεση του ψυχικού ντετερμινισμού στην οποία στηρίζεται η Φροϋδική θεωρία προσβέει ότι κάθε ψυχικό γεγονός καθορίζεται αποκλειστικά από τα παρελθόντα ψυχικά γεγονότα, και ότι υπάρχει κάποια λανθάνουσα ψυχολογική εξήγηση για κάθε συναίσθημα, σκέψη, ένστικτο και συμπεριφορά.³

Σύμφωνα με τη Φροϋδική θεωρία, κάθε ένστικτο προσδιορίζεται από: πηγή/καταγωγή, σκοπό, αντικείμενο και ένταση. Η πηγή του ενστίκτου αφορά κάποιο μέρος του σώματος. Για παράδειγμα, στα πολύ μικρά παιδιά τα περισσότερα λιβιδινικά ένστικτα απόλαυσης ή ένστικτα ηδονής πηγάζουν από τη στοματική περιοχή και έτσι εξηγείται η τάση να βάζουν τα πάντα στο στόμα τους, με σκοπό να αντλήσουν στοματική ικανοποίηση.

Ο Freud στις μελέτες του κάνει διάκριση μεταξύ ενστίκτου και ενόρμησης. Το ένστικτο είναι βιολογικός όρος και είναι μια εγγενής τάση ενός ζωντανού οργανισμού προς την κατεύθυνση συγκεκριμένων συμπεριφορών. Η επιστήμη της ηθολογίας των ζώων είναι αυτή που ερευνά τα ένστικτα. Τα ζώα κινητοποιούνται από ένστικτα. Η σχέση τους με το αντικείμενο είναι συγκεκριμένη, σταθερή. Το ένστικτο έχει να κάνει με την ανάγκη.

---

² Η λίμπιντο (ή σεξουαλική ορμή) είναι η γενική σεξουαλική κίνηση του ατόμου ή η επιθυμία για σεξουαλική δραστηριότητα.

³ Σύμφωνα με τις αρχές του ντετερμινισμού τα πάντα στον κόσμο γίνονται με μια αιτιώδη συνάφεια –αιτιοκρατία. Κάθε γεγονός το οποίο εμπεριέχει ανθρώπινη δράση συνδέεται με αιτιώδη αλυσιδωτή σχέση με τις προγενέστερες καταστάσεις.

Ένα ένστικτο είναι μια έμφυτη ικανότητα για αντίδραση σε μια συγκεκριμένη ομάδα ερεθισμάτων με ένα στερεότυπο ή σταθερό τρόπο που συνήθως θεωρείται περιλαμβάνουσα συμπεριφορά, η οποία είναι πιο περίπλοκη από αυτό που λέμε απλό ανακλαστικό, όπως για παράδειγμα *το τίναγμα της επιγονατίδας*.

Ωστόσο, όπως ένα απλό ανακλαστικό, όπως για παράδειγμα, ένα ένστικτο σε ένα ζώο με κεντρικό νευρικό σύστημα προφανώς συντίθεται από κάποιον ερεθισμό, κάποιου είδους δηλαδή κεντρική διέγερση και μια απαντητική κίνηση που ακολουθεί μια προκαθορισμένη πορεία. Σύμφωνα με το Freud το ένστικτο είναι ένα ερέθισμα που εφαρμόζεται στο μυαλό, με μια προειδοποίηση: δεν προέρχεται από «τον εξωτερικό κόσμο αλλά από το εσωτερικό του ίδιου του οργανισμού». Ένας καλύτερος όρος για ένα ενστικτώδες ερέθισμα είναι η «ανάγκη». Αυτό που απομακρύνει μια ανάγκη είναι η «ικανοποίηση».

Αυτό που αποκαλούμαι ενόρμηση στον άνθρωπο δεν περιλαμβάνει κίνηση – απάντηση, αλλά μόνο την κατάσταση της κεντρικής διέγερσης που αποκρίνεται στον ερεθισμό.

Η κινητική δραστηριότητα που ακολουθεί την κατάσταση της διέγερσης έχει ως ενδιάμεσο ένα υψηλά διαφοροποιημένο τμήμα της ψυχής γνωστό ως «Εγώ» και το οποίο επιτρέπει ώστε η απόκριση στην κατάσταση της διέγερσης, η οποία αποτελεί ενόρμηση ή ενστικτική τάση, να τροποποιηθεί από την εμπειρία και τη σκέψη αντί να είναι προκαθορισμένη όπως στην περίπτωση των ενστίκτων των κατώτερων ζώων. Η ενόρμηση συνεπώς, αφορά την ανθρώπινη σεξουαλικότητα. Από τα παραπάνω αντιλαμβανόμαστε ότι οι ανθρώπινες ενόρμησης δεν έχουν συγκεκριμένο αντικείμενο, είναι μεταβλητές και αναπτύσσονται με βάση την προσωπική ιστορία κάθε υποκειμένου.

Από τις πρώτες ημέρες της ψυχανάλυσης ο Freud αναγνώρισε την κλινική σημασία των επιθετικών παρορμήσεων του ατόμου προς τα εξωτερικά αντικείμενα. Αλλά τη στιγμή που ταξινόμησε τα ένστικτα σε δύο κατηγορίες, το σεξουαλικό ένστικτο και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, οι επιθετικές παρορμήσεις θεωρήθηκαν ως σαδιστικά συστατικά του σεξουαλικού ενστίκτου.

Στο έργο του "Three Essays on the Theory of Sexuality" (1905) ο Freud δεν ήταν ικανοποιημένος με αυτή την εξήγηση για την προέλευση της επιθετικότητας και το 1909 πρότεινε ότι τόσο το σεξουαλικό όσο και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης είχαν τη δύναμη να καταστούν επιθετικά. Η επιθετική συνιστώσα των ενστίκτων θεωρήθηκε ότι κατά κάποιο τρόπο συνδέεται με την ανάγκη για απόκτηση κυριαρχίας πάνω στον εξωτερικό κόσμο.

Στο "Instincts and their Vicissitudes" (1915), ο Freud κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επιθετικότητα δεν θα μπορούσε να κατηγοριοποιηθεί ως λιμπιντική ώθηση και διατύπωσε ότι προέρχεται από το ένστικτο της αυτοσυντήρησης.

Στο "Beyond the Pleasure Principle" (1920), όταν ο Freud ταξινόμησε εκ νέου τα ένστικτα, τόσο το σεξουαλικό όσο και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, τα έθεσε δε, κάτω από το ένστικτο της ζωής και

η επιθετικότητα δεν θεωρήθηκε ότι προέρχεται από τα αυτοσυντηρητικά ένστικτα, αλλά τώρα πια προβαλλόταν προς τα έξω ως κατευθυνόμενη εκδήλωση του ενστίκτου του θανάτου. Ο Freud τόνισε ότι η επιθετικότητα μπορεί να μελετηθεί μόνο μέσα από την ανάμειξή της με τη λιμπιντο, έτσι ώστε οι έννοιες της «συγχώνευσης» και της «εκτόνωσης» να αποκτήσουν σημασία.⁴

Το επόμενο βήμα στην έρευνα του Freud για την προέλευση της επιθετικότητας ήρθε το 1915, όταν απέρριψε την ιδέα ότι η επιθετικότητα είναι μια λιμπιντική ώθηση. Στο "Instincts and their Vicissitudes" συζητά την πολικότητα της αγάπης (στοργής) και του μίσους (επιθετικότητα), που αργότερα το συνέκρινε με την πολικότητα μεταξύ των ενστίκτων ζωής και θανάτου, αναγνωρίζοντας και ο ίδιος την πολυπλοκότητα των σχέσεων μεταξύ αγάπης και μίσους. Δηλώνει ότι το μίσος είναι αρχαιότερο από την αγάπη, που προκύπτει από μια διαφορετική, δηλαδή μη λιμπιντική πηγή και προτείνει ότι αυτή η πηγή του είναι τα ένστικτα της αυτοσυντήρησης.

Το μίσος ήταν αρχικά η αντίδραση του Εγώ στον εξωτερικό κόσμο, με την ανεπιθύμητη εισροή του ερεθίσματος, έτσι ώστε κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους «τα σεξουαλικά ένστικτα του Εγώ μπορούν εύκολα να αναπτύξουν μια αντίθεση που επαναλαμβάνει αυτή της αγάπης και του μίσους».

Ωστόσο, ως αποτέλεσμα της δουλειάς του στο ναρκισσισμό, ο Freud είχε ήδη αναρωτηθεί σε αυτή τη μελέτη, αν η διάκριση μεταξύ των λιμπιντικών ενστίκτων και του ενστίκτου της αυτοσυντήρησης, του Εγώ δηλαδή, μπορούσε να γίνει πλέον δεκτή. Πράγματι, σε μια επιπρόσθετη μελέτη των "Three Essays on the Theory of Sexuality", ο ίδιος παρατήρησε ότι η προέλευση της επιθετικότητας δεν έχει ακόμη αποσαφηνιστεί.

Ποια όμως είναι τα μέρη ενός ενστίκτου;

«Πίεση»: *«η κινητήρια δύναμη του... το μέτρο της ζήτησης για εργασία που αντιπροσωπεύει».*

«Στόχος»: *πάντα «ικανοποίηση, που μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την αφαίρεση της κατάστασης διέγερσης στην πηγή του ενστίκτου».* Αυτό μπορεί να συμβεί σε μέρη, με «ενδιάμεσους στόχους» που μπορεί να περιλαμβάνουν «μερική ικανοποίηση».

---

⁴ Ο Freud έβλεπε όλη την ανθρώπινη συμπεριφορά υποκινούμενη από ενστικτοί και ένστικτα, που με τη σειρά τους είναι οι νευρολογικές παραστάσεις των φυσικών αναγκών. Αρχικά αναφερόταν σε αυτά με τον όρο "βασικά ένστικτα". Αυτά διαιωνίζουν τη ζωή του ατόμου με το να τον παρακινούν να ψάξει για φαγητό και νερό αλλά επίσης διαιωνίζουν τη ζωή του είδους με το να τον παρακινούν να έχει σεξουαλική επαφή. Αυτό το ένστικτο για τη διατήρηση της ζωής και την αναζήτηση ευχαρίστησης ο Freud το ονόμασε «Ερως». Την παρακινητική ενέργεια αυτών των ενστίκτων που υποκινούν τον ψυχισμό μας, τα ονόμαζε ο Freud, *λιμπιντο* (λατ. Libido), από τη λατινική λέξη για την επιθυμία.

Η κλινική εμπειρία του Freud τον έκανε να βλέπει το σεξ ως την πιο σημαντική ανάγκη στη δυναμική του ψυχισμού σε σχέση με τις υπόλοιπες. Για αυτόν τον λόγο ο όρος "λιμπιντο" έχει φτάσει να σημαίνει, όχι απλά μια οποιαδήποτε ανάγκη ή ένστικτο, αλλά τη σεξουαλική ενόρμηση του ατόμου.

«Αντικείμενο»: «το πράγμα ως προς το οποίο ή μέσω του οποίου το ένστικτο μπορεί να επιτύχει τον σκοπό του».

«Πηγή»: «η [υποκείμενη] σωματική διαδικασία που συμβαίνει σε ένα όργανο ή μέρος του σώματος και της οποίας το ερέθισμα αντιπροσωπεύεται στη διανοητική ζωή από ένα ένστικτο». Όσον αφορά την ψυχική μας ζωή, γενικά δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε την πηγή πολύ εύκολα. «Γνωρίζουμε τα ένστικτα μόνο από τους στόχους τους».

Η νέα κατανόηση του τρόπου με τον οποίο εχθρικές, καταστροφικές τάσεις, που αρχικά κατευθύνονται προς τα εξωτερικά αντικείμενα, γυρίζουν πίσω στον εαυτό και μετουσιώνονται σε μελαγχολία ("Mourning and Melancholia", 1915), δημιούργησε δυσκολίες στη μακρόχρονη διατήρηση της άποψης ότι η επιθετικότητα έχει την προέλευση της στα αυτοσυντηρητικά ένστικτα, διότι πλέον η επιθετικότητα δεν θα μπορούσε να εξηγηθεί απλά ως παρόρμηση για κυριαρχία πάνω στον εξωτερικό κόσμο.

Το επόμενο βήμα έγινε το 1920, όταν με μια ριζική αναθεώρηση αυτής της θεωρίας, ο Freud ενέταξε τόσο το σεξουαλικό όσο και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης κάτω από το "Eros" - το ένστικτο της ζωής - και έθεσε ως αξίωμα την ύπαρξη του ενστίκτου του θανάτου, σε αντίθεση με τον Έρωτα. Η επιθετικότητα δεν θεωρείται πλέον ότι έχει τις ρίζες της στο ένστικτο της αυτοσυντήρησης, αλλά στο ένστικτο του θανάτου και ο Freud συνέκρινε την πολικότητα της αγάπης (στοργής) και του μίσους (επιθετικότητα) με την πολικότητα των ενστίκτων ζωής και του θανάτου.⁵

Το ένστικτο του θανάτου αποσκοπεί στο να αποκαταστήσει τον οργανισμό στην κατάσταση της ανόργανης ύλης που υπήρχε πριν προκύψει η ζωή. Η κυρίαρχη τάση της ψυχικής ζωής είναι η προσπάθεια να μειώσει, να κρατήσει σταθερό ή να αφαιρέσει την εσωτερική ένταση που οφείλεται στα ερεθίσματα (η αρχή της νιρβάνα) - μια τάση που εκφράζεται με την αρχή της ηδονής. Και η αναγνώριση μας για αυτό

---

⁵ Αργότερα στη ζωή του ο Freud άρχισε να βλέπει πως το ένστικτο της ζωής δεν αρκούσε. Καθώς η λίμπιντο είναι ένα ζωντανό πράγμα, η αρχή της ευχαρίστησης μας προικαλεί την ανάγκη να είμαστε σταθεροί, ευχαριστημένοι, γαλήνιοι και να μην έχουμε περισσότερες ανάγκες. Ο Freud άρχισε να πιστεύει πως «κάτω» και «δίπλα» από τα ένστικτα ζωής υπήρχε το ένστικτο του θανάτου το οποίο ονόμαζε «θάνατος». Άρχισε επίσης να υποστηρίζει πως κάθε άτομο έχει ασυνείδητη επιθυμία να πεθάνει.

Αυτή η ιδέα για πολλούς φαίνεται περίεργη και απορριφθηκε ακόμα και από πολλούς μαθητές του Freud. Ο ίδιος όμως υποστήριζε πως υπάρχει περισσότερος πόνος απ' ό,τι απόλαυση στη ζωή και ο θάνατος μας υπόσχεται απελευθέρωση από αυτόν.

Τα καθημερινά στοιχεία του ενστίκτου του θανάτου είναι στην επιθυμία μας για γαλήνη, για αποφυγή ευχαρίστησης, η χρήση του αλκοόλ και ναρκωτικών, η επιθυμία μας να καταφεύγουμε σε δραστηριότητες για να ξεχάσουμε την καθημερινότητα όπως να διαβάζουμε βιβλία ή να βλέπουμε ταινίες και επίσης η έντονη επιθυμία μας για ξεκούραση και ύπνο. Μερικές φορές αυτό το ένστικτο αναδύεται ως αυτοκτονία ή αυτοκτονικοί ιδεασμοί και ο Freud υποστήριξε πως πολλές φορές μεταφέρεται από τον εαυτό μας στους άλλους σε μορφή θυμού, δολοφονίας και καταστροφής.

το γεγονός είναι ένας από τους ισχυρότερους λόγους μας για την πίστη στην ύπαρξη των ενστίκτων του θανάτου.

Δήλωσε ότι τα ένστικτα του έρωτα και του θανάτου είναι παρόντα μόνο σε διάφορα μείγματα ή συγχωνεύσεις αν και η εκτόνωση μπορεί να συμβεί κάτω από ορισμένες συνθήκες. Αυτό το θέμα αναδύεται στο «Εγώ και το Αυτό» (1923), όπου δηλώνει ότι η έννοια της συγχώνευσης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση. Το ένστικτο του θανάτου εκφράζεται εν μέρει ως ένστικτο της καταστροφής, κατευθυνόμενο έναντι του εξωτερικού κόσμου και άλλων οργανισμών.

Λίγο μετά τη διατύπωση της θεωρίας του ενστίκτου το 1920, ο Freud το 1923 εισάγει τις διαρθρωτικές ιδέες του και τις διατάξεις που αφορούν τη επιθετικότητα, επιτρεπόμενη μέσα από τη νέα κατανόηση της διαδικασίας σχηματισμού του Υπερεγώ. Όταν το Υπερεγώ έχει συσταθεί, είναι προικισμένο με το μέρος της επιθετικότητας του παιδιού, η οποία, λόγω της αγάπης του για τους γονείς του, δεν μπορεί να την κατευθύνει εναντίον των γονέων του, οι οποίοι του ανακόπτουν τις ενστικτώδεις επιθυμίες του.⁶

Οι εσωτερικευμένοι γονείς γίνονται το Υπερεγώ, αλλά η αυστηρότητα του Υπερεγώ δεν αντιστοιχεί στη αυστηρότητα των γονέων, αλλά στο ποσό της επιθετικότητας του παιδιού απέναντί τους. Οι ταυτίσεις που συμβαίνουν στο σχηματισμό του Υπερεγώ, περιλαμβάνουν μια ενστικτώδη εκτόνωση, έτσι ώστε οι απελευθερωμένες καταστροφικές παρορμήσεις προστίθενται στην αυστηρότητα του Υπερεγώ.⁷

Τέλος στο "Civilization and its Discontents" (1930), ο Freud σημείωσε ότι η αναλυτική βιβλιογραφία δείχνει μια προτίμηση στην ιδέα ότι κάθε είδος απογοήτευσης, οδηγεί σε όξυνση του αισθήματος της ενοχής. Αλλά λέει ότι αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί ότι εφαρμόζεται μόνο στα επιθετικά

---

⁶ Σύμφωνα με το Λαϊκόν «Αγάπη είναι να δίνεις αυτό που δεν έχεις». Όταν ένα άτομο αρχίζει να ερωτεύεται, αυτό που πρέπει να προσφέρει στον αγαπημένο του είναι το γεγονός ότι κάτι λείπει από τη ζωή του, ένα κενό που μόνο ο αγαπημένος μπορεί να γεμίσει. Αυτό είναι που μπορεί να κάνει την ανεκπλήρωτη αγάπη τόσο οδυνηρή, γιατί όσο συνειδητοποιούμε αυτό που μας λείπει τόσο περισσότερο πενθούμε, εφόσον το άτομο που πιστεύουμε ότι μπορεί να καλύψει το κενό μέσα μας, δεν ενδιαφέρεται διόλου. Μια δήλωση αγάπης, λοιπόν, μας κάνει πολύ ευάλωτους. Το να πεις σε κάποιον άλλο ότι τον αγαπάς, δηλώνει στην ουσία την παραδοχή πως και μεν είσαι ατελής χωρίς αυτόν, αλλά ταυτόχρονα είσαι και ο μόνος που μπορείς να ολοκληρώσεις τον άλλον και σε χρειάζεται στην ζωή του και αυτό είναι ένα από τα πολλά παράδοξα του έρωτα

⁷ Το Εκείνο, το Εγώ και το Υπερεγώ (λατ. *Id, Ego, Superego*) είναι οι τρεις συνιστώσες του μοντέλου για τη δομή του ανθρώπινου ψυχικού οργάνου στα πλαίσια της δεύτερης τοπικής θεωρίας του Freud. Σύμφωνα με αυτό το δομικό μοντέλο το Εκείνο αντιπροσωπεύει τα κίνητρα, τα ένστικτα και τις βιολογικές ανάγκες του ατόμου και κατά συνέπεια είναι έμφυτο, το Εγώ αποτελεί το λογικό μέρος που αν και δεν είναι έμφυτο, αναπτύσσεται και καλλιεργείται με την επίδραση της συσσωρευμένης εμπειρίας και τέλος το Υπερεγώ αντιπροσωπεύει όλες τις θετικές ηθικές και κοινωνικές αξίες του ατόμου, αποτελώντας κατά κάποιο τρόπο την ηθική συνείδηση.

ένστικτα, δεδομένου ότι δεν μπορούμε να εξηγήσουμε τα δυναμικά και τα οικονομικά αίτια για την αύξηση του αισθήματος ενοχής που εμφανίζεται στη θέση των ανεπιπλήρωτων ερωτικών απαιτήσεων. «Όταν μια ένστικτώδης τάση υφίσταται καταπίεση, τα λιμπιντικά του στοιχεία μετατρέπονται σε συμπτώματα και η επιθετική συνιστώσα της σε μια αίσθηση ενοχής».

Τύποι Ενστίκτων και ποιες μεταμορφώσεις («περιτροπές») μπορούν να υποστούν;

Τύποι ενστίκτων

- Τα ένστικτα είναι είτε αυτοσυντηρητικά είτε σεξουαλικά.
- Υπάρχουν πολλά σεξουαλικά ένστικτα, αλλά «ο στόχος για τον οποίο επιδιώκει το καθένα είναι η επίτευξη της «οργανικής ευχαρίστησης».
- Τα σεξουαλικά ένστικτα άρχισαν να συνδέονται με τα ένστικτα της αυτοσυντήρησης, αλλά σταδιακά διαχωρίστηκαν (για παράδειγμα: η ευχαρίστηση του βρέφους να θηλάζει, που συνδυάζει τους δύο στόχους: αυτοσυντήρηση και ευχαρίστηση οργάνων).
- Τα σεξουαλικά ένστικτα διακρίνονται στο ότι είναι «σε θέση να αλλάζουν εύκολα τα αντικείμενά τους». «Είναι ικανά για λειτουργίες που απέχουν πολύ από τις αρχικές σκόπιμες δράσεις τους -- ικανές, δηλαδή, για «εξάχνωση».

Μεταμορφώσεις ενστίκτου

- Τα ένστικτα μπορούν να υποστούν:
  - ο «Αναστροφή στο αντίθετό του».
  - ο «Στρέφοντας τον εαυτό του ίδιου του υποκειμένου».
  - ο «Καταστολή».
  - ο «Εξάχνωση» ή μετουσίωση.⁸

---

⁸ Η εξάχνωση είναι ένας προστατευτικός μηχανισμός της ψυχής που είναι υπεύθυνος για την ανακούφιση του εσωτερικού στρες, χρησιμοποιώντας την ανακατεύθυνση ενέργειας για να επιτύχει αποτελέσματα κοινωνικά αποδεκτών στόχων, για παράδειγμα, στη δημιουργικότητα, στον αθλητισμό, στη μεταφυσική ή στη θρησκεία. Η εξάχνωση που μεταφράζεται από τα λατινικά (υποκλιματικά) σημαίνει την εξύψωση ή πνευματικότητα. Αρχικά, ο όρος αυτός εξέφραζε την ηθική ανύψωση. Για πρώτη φορά, αυτή ο όρος αναπτύχθηκε από τον Sigmund Freud το 1900.

Σύμφωνα με το Freud περιγράφει τον προστατευτικό μηχανισμό της ψυχής ως απόκλιση από τη βιολογική ενέργεια (σεξουαλική επιθυμία από τον άμεσο σκοπό της και ανακατεύθυνσή της σε κοινωνικά αποδεκτά καθήκοντα).

Ο Freud θεωρούσε την εξάχνωση ως μια εξαιρετικά «θετική» άμυνα, η οποία διευκολύνει τις εποικοδομητικές δραστηριότητες, καθώς και την ανακούφιση της εσωτερικής έντασης της προσωπικότητας.

Μια παρόμοια εκτίμηση της εξάχνωσης υπάρχει σε οποιαδήποτε θεραπεία που αποσκοπεί όχι στην απομάκρυνση ενός ατόμου από τις εσωτερικές συγκρούσεις του, αλλά στην αναζήτηση μιας κοινωνικά προσαρμοστικής λύσης.

- Αυτοί οι μετασχηματισμοί μπορούν να θεωρηθούν ως «άμυνες», όταν η ικανοποίησή τους εμποδίζεται από άλλες «αινητήριες δυνάμεις» (πρβλ. νεύρωση).
- Τρία παραδείγματα ανατροπών που θα μελετηθούν: *Σαδισμός-Μαζοχισμός*, *Voyeurism-Exhibitionism* και *Love-Mate*.

Παράδειγμα: Σαδισμός-Μαζοχισμός

Ο μαζοχισμός είναι στην πραγματικότητα σαδισμός που στρέφεται στο Εγώ του ίδιου του υποκειμένου και... ο μαζοχιστής μοιράζεται την απόλαυση της επίθεσης εναντίον του. Η ουσία της διαδικασίας είναι λοιπόν η αλλαγή του αντικειμένου χωρίς αλλαγή του στόχου. Το αντικείμενο αλλάζει από τον άλλο στον εαυτό, και η δραστηριότητα αλλάζει επίσης από ενεργητική σε παθητική. Έτσι λοιπόν:

(α) Ο σαδισμός συνίσταται στην άσκηση βίας ή εξουσίας σε κάποιο άλλο άτομο ως αντικείμενο.

(β) Αυτό το αντικείμενο εγκαταλείπεται και αντικαθίσταται από τον εαυτό του υποκειμένου. Με την στροφή στον εαυτό, η αλλαγή από ενεργητικό σε παθητικό ενστικτώδη στόχο πραγματοποιείται επίσης. Έτσι, η επιθυμία για βασανισμό έχει μετατραπεί σε αυτοβασανισμό και αυτοτιμωρία, όχι σε μαζοχισμό. Η ενεργητική φωνή αλλάζει, όχι στην παθητική, αλλά στην αντανάκλαστική, μέση φωνή.

(γ) Αναζητείται για άλλη μια φορά ως αντικείμενο ένα εξωτερικό πρόσωπο. Αυτό το άτομο, ως συνέπεια της αλλαγής που έχει επέλθει στον ενστικτώδη στόχο, πρέπει να αναλάβει το ρόλο του υποκειμένου [το άτομο που παίζει τον ενεργό, ρόλο στη σχέση].⁹

Όσον αφορά τον πόνο ο σαδιστής δεν στοχεύει αρχικά να προκαλέσει πόνο, αλλά ο μαζοχιστής απολαμβάνει τον πόνο επειδή η αίσθηση που εμπλέκεται παράγει μια «ευχάριστη κατάσταση». Αλλά, μόλις ο μαζοχιστής αρχίσει να στοχεύει στο να βιώνει πόνο, «ο σαδιστικός στόχος της πρόκλησης πόνου μπορεί επίσης να προκύψει, οπισθοδρομικά· γιατί ενώ αυτοί οι πόνοι προκαλούνται σε άλλους ανθρώπους,

---

⁹ Με τον όρο «μαζοχισμό» εννοούμε την σεξουαλική διαστρέφηση κατά την οποία η ικανοποίηση συνδέεται με την οδύνη ή την ταπείνωση που υφίσταται το υποκείμενο. Δυο άλλες κλασικές έννοιες είναι οι έννοιες του πρωτογενούς και δευτερογενούς μαζοχισμού. Με τον όρο πρωτογενής μαζοχισμός εννοούμε μια κατάσταση όπου η Ενόρμηση του θανάτου κατευθύνεται ακόμη προς το ίδιο το υποκείμενο. Αυτός ο μαζοχισμός λέγεται πρωτογενής γιατί δεν διαδέχεται μια φάση όπου η επιθετικότητα θα μπορούσε να είχε στραφεί προς ένα εξωτερικό αντικείμενο. Ενώ στον δευτερογενή, η επιθετικότητα έχει στραφεί προς τα έξω, έχει πάρει την μορφή του σαδισμού και κατόπιν στρέφεται πίσω στο ίδιο το υποκείμενο. Με τον όρο λοιπόν «δευτερογενής μαζοχισμός» εννοούμε την επαναστροφή του σαδισμού προς το ίδιο το άτομο.

απολαμβάνονται μαζοχιστικά από το υποκείμενο μέσω της ταύτισής του με τον εαυτό του. Και στις δύο περιπτώσεις, φυσικά, δεν απολαμβάνουμε τον ίδιο τον πόνο, αλλά τη συνοδευτική σεξουαλική διέγερση».¹⁰

Παράδειγμα: Voyeurism-Exhibitionism (Scorophilia)

- Ο ειθισιασμός περιλαμβάνει το να κοιτάς το σώμα [κάποιου]... ο επιδεικτικός μοιράζεται την απόλαυση της [θέασης] της έκθεσής του.
- Σε αντίθεση με τον σαδισμό: «για την αρχή της δραστηριότητάς του το σκοπόφιλο ένστικτο είναι αυτοερωτικό: έχει πράγματι ένα αντικείμενο, αλλά αυτό το αντικείμενο είναι μέρος του ίδιου του σώματος του υποκειμένου. Μόνο αργότερα το ένστικτο καθοδηγείται, από μια διαδικασία σύγκριση, για να ανταλλάξουμε αυτό το αντικείμενο με ένα ανάλογο μέρος του σώματος κάποιου άλλου.

Διάγραμμα σκοποφιλικού ενστίκτου¹¹

---

¹⁰ Οι πρώτες σκέψεις του Freud για τον σαδο-μαζοχισμό καταγράφονται το 1905 στην πρώτη έκδοση των τριών Δοκιμών για τη Θεωρία της Σεξουαλικότητας και επικεντρώνονται στη μάλλον απλή και προφανή αλήθεια ότι η σεξουαλικότητα του άνδρα “περιέχει” περισσότερη επιθετικότητα. Έτσι, σε σχέση με την ανδρική σεξουαλικότητα ο σαδισμός έμοιαζε να προηγείται του μαζοχισμού, αλλά ο Freud ήταν πολύ οξυδερκής για να αποδεχθεί αυτό το φαινόμενο, πολύ πριν αντιληφθεί ότι ο μαζοχισμός, όχι ο σαδισμός, ήταν πρωτογενής και ερωτογενής. Το 1905 είχε την ικανότητα να πει ότι η αντιθετική διαφορά μεταξύ σαδισμού και μαζοχισμού δεν οφείλεται μόνο στην επιθετικότητα, αλλά και στην αμφισεξουαλικότητα, έτσι ώστε απαραίτητως ο σαδιστής και ο μαζοχιστής να είναι ένα και το αυτό πρόσωπο. Το ισχυρό από κάθε άποψη μεταψυχολογικό κείμενο του 1915 πάνω στα πεπρωμένα των ενορμήσεων δίνει νέες προοπτικές, που λίγο μετά ο Freud θα αναπτύξει σε μια αυθεντική θεωρία για τον σαδομαζοχισμό. Εδώ τον συνδέει στενά με την προγεννητική πρωκτικότητα, αλλά η σύνδεσή του με την Οιδιπόδεια φαντασίωση έρχεται στο κείμενο του 1919, “Χτυπούν ένα παιδί”. Σ’ αυτό διερευνά την παγκόσμια αλλά ασυνείδητη αίσθηση ενοχής και προετοιμάζει τις βασικές έννοιες από τις οποίες θα αναπηδήσει, πέντε χρόνια μετά, η υπόθεση πάνω στην ανθρώπινη “ανάγκη για τιμωρία” με “Το Οικονομικό Πρόβλημα του Μαζοχισμού”(1924). Εκεί ξανασυζητά τον “ερωτογενή μαζοχισμό”, του 1905 με τη σφοδρή επιθυμία του πόνου, για να υπογραμμίσει τους άλλους δύο τύπους. Τον “γυναικείο μαζοχισμό” που τον αντιλαμβάνεται ως τον λιγότερο μυστηριώδη, και κυρίως με την τρομερή και πειστική ανάλυση του “ηθικού μαζοχισμού”, κατά το πλείστο ασυνείδητου, ένα είδος ενόρμησης προς την αποτυχία. Το οικονομικό πρόβλημα στον μαζοχισμό έγκειται στο ότι στη μαζοχιστική εμπειρία “η αρχή της ευχαρίστησης μοιάζει να παραλύει και ο φύλακας της ψυχικής μας ζωής... να είναι ναρκωμένος”. Αρχή της νιρβάνα/ενόρμηση θανάτου. Είναι σημαντικό ότι το κείμενο για το οικονομικό πρόβλημα του μαζοχισμού, του 1924, βρίσκεται στη σειρά των κειμένων της μεγάλης μεταψυχολογικής στροφής στη σκέψη του, αυτήν του 1920, με το “Πέραν της αρχής της ευχαρίστησης”, όπου εισάγει την ενόρμηση θανάτου και λίγο καιρό μετά, το 1923, με «Το Εγώ και το Αυτό», όπου εισάγει την δομική θεωρία για το ψυχικό όργανο. Η σύνδεση δεν είναι μόνο χρονική, καθώς ο ηθικός μαζοχισμός συνδέεται με την ενόρμηση θανάτου, αλλά και με ποιότητες που αφορούν τη σχέση των τριών δομικών στοιχείων δηλαδή του Αυτό, του Εγώ και του Υπερεγώ.

¹¹ Σκοποφιλικό Ένστικτο είναι η αισθητική απόλαυση του να κοιτάζουμε, να μπαίνουμε κρυφά στις ιδιωτική ζωή του άλλου. Ο Freud απομόνωσε τη σκοποφιλία (απόλαυση με το κοιτάγμα) ως ένα από τα συστατικά ένστικτα της σεξουαλικότητας, τα οποία υπάρχουν ως ενορμήσεις απολύτως ανεξάρτητα από τις ερωτογόνες ζώνες. Συνέδεσε τη σκοποφιλία με την ανάληψη άλλων ανθρώπων ως αντικείμενα, την υποταγή τους σε μια ελεγκτική και περίεργη ματιά. Στο “Instincts and their Vicissitudes” τους ο Freud ανέπτυξε τη θεωρία του για τη σκοποφιλία συνδέοντάς την με τον προγεννητικό ερωτισμό με τον οποίο, κατ’ αναλογία, η απόλαυση του κοιτάγματος μεταβιβάζεται σε άλλους.

A) κοιτάζοντας ένα σεξουαλικό όργανο 	=	Ένα σεξουαλικό όργανο που κοιτάζει μόνος του
B) κοιτάζοντας ένα εξωτερικό αντικείμενο (ενεργή σκοποφιλία)	Γ)	Αντικείμενο που είναι ο εαυτός του ή μέρος του εαυτού του που κοιτάζεται από ένα ξένο άτομο (ειθεσιακός)

Ναρκισσισμός είναι όταν «τα σεξουαλικά ένστικτα βρίσκουν αυτοερωτική ικανοποίηση», οπότε αυτό το στάδιο «αρχής», όπου το ίδιο το σώμα του υποκειμένου ικανοποιεί το ένστικτό του, θεωρείται «ναρκισσιστικό».

«Το ενεργό σκοποφιλικό ένστικτο αναπτύσσεται από αυτό, αφήνοντας πίσω τον ναρκισσισμό. Το παθητικό σκοποφιλικό ένστικτο, αντίθετα, κρατά σταθερά το ναρκισσιστικό αντικείμενο. Ομοίως, η μετατροπή του σαδισμού σε μαζοχισμό συνεπάγεται επιστροφή στο ναρκισσιστικό αντικείμενο».

Όμως, κάθε «πρώιμο στάδιο» επιμένει κάτω από αυτό που το ακολούθησε, με πολυεπίπεδο τρόπο: κάθε μετασηματισμός δεν «σβήνει» την παλαιότερη μορφή, προσθέτει πάνω της. Έτσι η μετατροπή σε «παθητική» δεν αναιρεί την παλαιότερη, «ενεργητική» μορφή, μπορούν να απολαύσουν ταυτόχρονα.

Η Αγάπη και οι Τρεις Ψυχικές Πολικότητες

Τι είναι η αγάπη; Το να αγαπάς δεν παραδέχεται απλώς ένα, αλλά τρία αντίθετα. Εκτός από την αντίθεση «αγαπώ – μισώ», υπάρχει και το άλλο «αγαπώ – αγαπώ» και, επιπλέον, το να αγαπάς και να μισείς μαζί είναι το αντίθετο της συνθήκης της αδιαφορίας. Ο άξονας «αγαπώντας--αγαπημένος» έχει την ίδια «μεταμόρφωση από δραστηριότητα σε παθητικότητα» όπως και σε άλλα παραδείγματα, και μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα «να αγαπάς τον εαυτό σου, που θεωρούμε ως το χαρακτηριστικό γνώρισμα του ναρκισσισμού». Αλλά αυτό δεν απαντά "τι είναι αγάπη;" Για να απαντήσουμε σε αυτό, «θα σκεφτούμε ότι η ψυχική μας ζωή στο σύνολό της διέπεται από τρεις πολικότητες ή αντιθέσεις:

Υποκείμενο (Εγώ)---Αντικείμενο (εξωτερικός κόσμος),

Ευχαρίστηση---Δυσφορία,

Ενεργητικός --- παθητικός.

Οι πολικότητες ή οι αντιθέσεις και η ανάπτυξη

Στα βρέφη, «το Εγώ-Υποκείμενο συμπίπτει με ό,τι είναι ευχάριστο και ο εξωτερικός κόσμος με ό,τι είναι αδιάφορο... Στο βαθμό που τα αντικείμενα που παρουσιάζονται στο [βρέφος] είναι πηγές ευχαρίστησης, τα παίρνει μέσα του». τα δέχεται· και, από την άλλη πλευρά, διώχνει ό,τι μέσα του γίνεται αιτία δυσαρέσκειας».

Αυτό παρέχει στο βρέφος ένα «Εγώ ευχαρίστησης» στο οποίο «ο εξωτερικός κόσμος χωρίζεται σε ένα μέρος που είναι ευχάριστο, το οποίο έχει ενσωματώσει στον εαυτό του και σε ένα υπόλοιπο που είναι ξένο προς αυτό. Έχει χωρίσει ένα μέρος του τον εαυτό του, τον οποίο προβάλλει στον εξωτερικό κόσμο και νιώθει εχθρικό». Έτσι, οι δύο πολιότητες συμπίπτουν τώρα: «Εγώ = ευχαρίστηση-- αντικείμενο = δυσαρέσκεια». Αυτή η κατάσταση ονομάζεται «πρωταρχικός ναρκισσισμός».

Αυτός ο «πρωταρχικός ναρκισσισμός» εξελίσσεται σε ένα «αντικείμενο-στάδιο», όπου αυτές οι πολιότητες διαιρούνται ξανά, και «η ευχαρίστηση και η δυσαρέσκεια σημαίνουν σχέσεις του Εγώ με το αντικείμενο».

«Εάν το αντικείμενο γίνει πηγή ευχάριστων συναισθημάτων, δημιουργείται μια κινητική παρόρμηση που επιδιώκει να φέρει το αντικείμενο πιο κοντά στο Εγώ και να το ενσωματώσει. Τότε μιλάμε για την «έλξη» που ασκεί το αντικείμενο που δίνει ευχαρίστηση Αντιθέτως, εάν το αντικείμενο είναι πηγή δυσάρεστων συναισθημάτων, υπάρχει μια παρόρμηση που προσπαθεί να αυξήσει την απόσταση μεταξύ του αντικειμένου και του Εγώ και να επαναλάβει σε σχέση με το αντικείμενο την αρχική προσπάθεια κατά τη φυγή από τον εξωτερικό κόσμο με την εκπομπή ερεθισμάτων του. Νιώθουμε την «απώθηση» του αντικειμένου και το μισούμε· αυτό το μίσος μπορεί στη συνέχεια να ενταθεί μέχρι το σημείο μιας επιθετικής κλίσης εναντίον του αντικειμένου - μια πρόθεση να το καταστρέψουμε».

Περί Αγάπης και Μίσους

Μια περαιτέρω σημείωση για την «αγάπη» και τη σχέση της με τα είδη των ενστίκτων: Σύμφωνα με το Freud, «Δεν λέμε για αντικείμενα που εξυπηρετούν το συμφέρον της αυτοσυντήρησης ότι τα αγαπάμε· τονίζουμε το γεγονός ότι τα χρειαζόμαστε και ίσως εκφράζουμε μια επιπλέον, διαφορετική σχέση με αυτά χρησιμοποιώντας λέξεις που δηλώνουν πολύ μειωμένο το βαθμό της αγάπης. Όπως, για παράδειγμα, «Σε αγαπώ», «Μου αρέσεις» ή «Σε βρίσκω συμπαθητικό». Έτσι η λέξη «αγάπη» προχωρά όλο και περισσότερο στη σφαίρα της καθαρής απόλαυσης-σχέσης του Εγώ με το αντικείμενο και τελικά προσκολλάται σε σεξουαλικά αντικείμενα με τη στενότερη έννοια και σε εκείνα που ικανοποιούν τις ανάγκες των εξαχνωμένων σεξουαλικών ενστίκτων».

Για τη σχέση αγάπης και μίσους:

Αξίζει να σημειωθεί ότι στη χρήση της λέξης «μίσος» δεν εμφανίζεται τόσο στενή σχέση με τη σεξουαλική ευχαρίστηση και τη σεξουαλική λειτουργία. Η σχέση της δυσαρέσκειας φαίνεται να είναι η μόνη καθοριστική. Το Εγώ μισεί, απεχθάνεται και επιδιώκει με σκοπό να καταστρέψει όλα τα αντικείμενα που αποτελούν πηγή δυσάρεστου συναισθήματος για αυτό, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη αν σημαίνουν μια απογοήτευση της σεξουαλικής ικανοποίησης ή της ικανοποίησης των αναγκών αυτοσυντήρησης. Πράγματι, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα αληθινά πρωτότυπα της σχέσης μίσους είναι δεν προέρχεται από τη σεξουαλική ζωή, αλλά από τον αγώνα του Εγώ να διατηρήσει και να διατηρήσει τον εαυτό του.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η αγάπη και το μίσος, παρουσιάζονται ως εντελώς αντίθετα στο περιεχόμενό τους, δεν έχουν καμία απλή σχέση μεταξύ τους. Δεν προέκυψαν από τη διάσπαση κάποιας αρχικά κοινής οντότητας, αλλά προέκυψαν από διαφορετικές πηγές και η καθεμία είχε τη δική της ανάπτυξη πριν από την επιρροή της ευχαρίστησης. Δηλαδή η σχέση δυσαρέσκειας τις έκανε αντίθετες.

Συνδυάζοντας το: Η αγάπη προέρχεται από την ικανότητα του Εγώ να ικανοποιεί ορισμένες από τις ενστικτώδεις παρορμήσεις του αυτοερωτικά αποκτώντας έτσι μια οργανική ευχαρίστηση. Αρχικά είναι ναρκισσιστική, μετά περνά σε αντικείμενα, τα οποία έχουν ενσωματωθεί σε ένα εκτεταμένο Εγώ και εκφράζει την κινητικές προσπάθειες του προς αυτά τα αντικείμενα θεωρώντας τα πηγές ευχαρίστησης. Συνδέεται έτσι στενά με τη δραστηριότητα των μεταγενέστερων σεξουαλικών ενστίκτων και όταν αυτά έχουν πλήρως συντεθεί, συμπίπτει με τη σεξουαλική παρόρμηση στο σύνολό της.

Τα προκαταρκτικά στάδια της αγάπης εμφανίζονται ως προσωρινοί σεξουαλικοί στόχοι ενώ τα σεξουαλικά ένστικτα περνούν μέσα από μια περίπλοκη ανάπτυξη.

Ως πρώτος από αυτούς τους στόχους, αναγνωρίζουμε τη φάση της ενσωμάτωσης ή της καταβρόχθισης. Δηλαδή, ένα είδος αγάπης που συνάδει με την κατάργηση της χωριστής ύπαρξης του αντικειμένου και που μπορεί επομένως να περιγράφει ως αμφίθυμη.¹² Στο ανώτερο στάδιο της προγεννητικής σαδιστικής - πρωκτικής οργάνωσης, η προσπάθεια για το αντικείμενο εμφανίζεται με τη μορφή μιας παρόρμησης για κυριαρχία, για την οποία ο τραυματισμός ή ο αφανισμός του αντικειμένου είναι θέμα αδιαφορίας.

---

¹² Η αμφίθυμία αποτελεί το σημαντικότερο ορόσημο της ψυχολογικής ανάπτυξης ενός ανθρώπου. Στην ψυχαναλυτική θεωρία, η διαχείριση της αμφίθυμίας αποτελεί συνώνυμο ψυχικής ωρίμανσης. Αμφίθυμία λοιπόν, είναι η ικανότητα να διατηρούμε αντίθετα συναισθήματα προς ένα πρόσωπο.

Επί παραδείγματι, ο σύντροφος που τόσο αγαπάω είναι παράλληλα ο ίδιος ο οποίος μου προξενεί τρομερή οργή και θυμό. Και αυτό είναι απολύτως φυσιολογικό καθώς πηγάζει από πολύ πρώιμες εμπειρίες που είχαμε στο παρελθόν.

Η αγάπη σε αυτή τη μορφή και σε αυτό το προκαταρκτικό στάδιο δύσκολα διακρίνεται από το μίσος στη στάση της απέναντι στο αντικείμενο. Μέχρι να δημιουργηθεί η οργάνωση των γεννητικών οργάνων, η αγάπη γίνεται το αντίθετο του μίσους».

Περί Ναρκισσισμού

Ο όρος ναρκισσισμός, σύμφωνα με τον ελληνικό μύθο του ναρκίσσου, αναφέρεται στην αγάπη του εαυτού. Η έννοια εισήχθη στην ψυχανάλυση λίγο πριν τη δημοσίευση του βιβλίου του Freud «Για το Ναρκισσισμό: Μια εισαγωγή» (1914). Αυτό ήταν μια απάντηση σε τέσσερα σχετικά ζητήματα:

- για τις δυσκολίες που συναντιούνται στην ψυχανάλυση με τους νευρωτικούς ασθενείς,
- για τη διαμάχη με τον Jung, ο οποίος υπερασπιζόταν την ιδέα της ενότητας της ψυχικής ενέργειας,
- για τη συζήτηση με τον Adler σχετικά με το ρόλο «της αρσενικής διαμαρτυρίας» στο σχηματισμό του συμπτώματος, και προ πάντων,
- για το αυξανόμενο ενδιαφέρον του Freud αναφορικά με τις ψυχώσεις, το οποίο άνοιξε το δρόμο του στη μελέτη του Εγώ.

Με την πρόταση της έννοιας του ναρκισσισμού, ο Freud (1914) επέδειξε πώς τέσσερα διαφορετικά φαινόμενα συσχετίζονται:

- ο ναρκισσισμός ως σεξουαλική διαστροφή,
- ο ναρκισσισμός ως στάδιο στην ανάπτυξη,
- ο ναρκισσισμός ως λιμπιντική κάθεξη του Εγώ,
- ο ναρκισσισμός ως επιλογή αντικειμένου.

Περιέγραψε επίσης ένα «ιδανικό Εγώ» ως κληρονόμο του παιδικού ναρκισσισμού και ως ψυχικό παράγοντα της αυτό-παρατήρησης. Αυτές οι τελευταίες δύο έννοιες διαμορφώθηκαν πιο αναλυτικά, αργότερα από τον ίδιο.

Ο όρος αρχικά δανείστηκε από τον Paul Nacke, ο οποίος το 1899 περιέγραψε μια μορφή διαστροφής της συμπεριφοράς, όπου ένα άτομο μεταχειρίζεται το σώμα του, όπως κάποιος θα μεταχειριζόταν το σώμα ενός σεξουαλικού συντρόφου. Η λέξη ναρκισσισμός εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1910 στα γραπτά του Freud, σε μια εκτενή σημείωση που προστέθηκε στην τρίτη έκδοση του βιβλίου του “Three Essays on the Theory of Sexuality”.

Τον χρησιμοποίησε πάλι στο “Leonardo da Vinci and a Memory of his Childhood”, και κατόπιν πρόσφερε έναν πληρέστερο ορισμό στη συζήτησή της περίπτωσης του Schreber: «έρχεται μια στιγμή στην ανάπτυξη του ατόμου, στην οποία ενοποιεί τα σεξουαλικά του ένστικτα (που έχουν εμπλακεί έως τώρα στις αυτό-

ερωτικές δραστηριότητες), προκειμένου να ληφθεί, αν αποκτηθεί ένα αντικείμενο αγάπης και αρχίζει με τη λήψη του σώματός του ως αντικείμενο της αγάπης του». Στο τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου του "Totem and Taboo", ο Freud καθόρισε το ναρцισσισμό με τον ίδιο σχεδόν τρόπο.

Στο "Instincts and their Vicissitudes" (1915), ο Freud περιέγραψε «μια πρωταρχική ψυχική κατάσταση»: «αρχικά, στην αρχή της ψυχικής ζωής, το Εγώ είναι σε κάθεξη¹³ με τα ένστικτα και είναι ως ένα βαθμό σε θέση να ικανοποιείται, να απολαμβάνει με αυτά. Καλούμε αυτήν την κατάσταση ναρцισσισμό και αυτόν τον τρόπο της ικανοποίησης, αυτό-ερωτικό». Επομένως ο ναρцισσισμός παίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στο δομικό καθορισμό του Εγώ, επειδή το Εγώ διατηρεί μόνιμα μια ναρцισσιστική κάθεξη που καμία ενστικτώδης εμπλοκή δεν θα μπορούσε να την εξαντλήσει.

Το 1915 Freud πρόσθεσε το τμήμα «The Libido Theory» στο βιβλίο του «Three Essays» (1905), στο οποίο η ναρцισσιστική λίμπιντο περιγράφηκε ως «η μεγάλη δεξαμενή από την οποία τα αντικείμενα που κατέχονται (με κάθεξη), στέλνονται έξω και στην οποία επαναποσύρονται για ακόμα μια φορά». Αυτή τη μεταφορά έκτοτε, ο Freud την επαναλαμβάνει σχεδόν όποτε συζητά για τον ναρцισσισμό.

---

¹³ Κάθεξη, είναι η διαδικασία μέσα από την οποία ένα αντικείμενο γίνεται σημαντικό για εμάς. Από τη στιγμή που συμβαίνει η κάθεξη, το αντικείμενο, που αναφέρεται κοινώς ως «αντικείμενο αγάπης», επενδύεται με την ενέργειά μας σαν να ήταν μέρος του εαυτού μας, και αυτή η σχέση ανάμεσα σε εμάς και στο αντικείμενο λέγεται κάθεξη.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Brenner, Ch. (2000). *Στοιχειώδες Εγχειρίδιο Ψυχανάλυσης*, Αθήνα: Πατάκης.

Δασκαλόπουλος, Θ. (χ.χ.). Ναρцισσισμός και Ψυχανάλυση. Προσπελάστηκε 29/11/2023 από: https://psi-gr.tripod.com/psychoanalysis_narcissism.html

Δημόπουλος, Β. (2021). *Η Θεωρία και η Κλινική του Ναρцισσισμού*, Αθήνα: Αρμός.

Feldman, M. (2000). Some views on the manifestation of death instinct in clinical work. *International Journal of Psychoanalysis* 81, 53-66.

Frank, G. (2003). Triebe and Their Vicissitudes: Freud's Theory of Motivation Reconsidered. *Psychoanalytic Psychology*, 20 (4), 691–697. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.20.4.691>

Freud, S. (1910). Leonardo da Vinci and A Memory of His Childhood. Προσπελάστηκε 10/11/2023 από:

<https://ia902907.us.archive.org/17/items/SigmundFreud/Sigmund%20Freud%20%5B1910%5D%20Leonardo%20da%20Vinci%20->

<https://ia902907.us.archive.org/17/items/SigmundFreud/Sigmund%20Freud%20%5B1910%5D%20Leonardo%20da%20Vinci%20-%20A%20Psychosexual%20Study%20of%20an%20Infantile%20Reminiscence%20%28James%20Strachey%20translation%2C%201955%29.pdf>

Freud, S. (1914). On Narcissism: an Introduction. Προσπελάστηκε 26/10/2023 από: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_SE_On_Narcissism_complete.pdf

Freud, S. (1915). Instincts and their Vicissitudes, προσπελάστηκε 27/10/2023 από: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_Instincts.pdf

Freud, S. (1915). Mourning and Melancholia. Προσπελάστηκε 10/11/2023 από: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_MourningAndMelancholia.pdf

Freud, S. (1915 & 1917). A metapsychological supplement to the theory of dreams. *SE*, 14: 219. Προσπελάστηκε 10/11/2023 από <https://oapw.files.wordpress.com/2018/03/a-metapsychological-supplement-to-the-theory-of-dreams.pdf>

Freud, S. (1920). Beyond the pleasure principle. *SE*, 18: 1-64. Προσπελάστηκε 10/11/2023 από: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_Beyond_P_P.pdf

Freud, S. (1923). The infantile genital organization (an interpolation into the theory of sexuality). *SE*, 19: 141-145. Προσπελάστηκε 10/11/2023 από: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_SE_Three_Essays_complete.pdf

Freud, S. (1924). The economic problem of masochism. *SE*, 19: 155-170. Προσπελάστηκε 10/11/2023 από: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_Masochism.pdf

- Freud, S. (1930). *Civilization and its Discontents*. Προσπελάστηκε 06/11/2023 από: <https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud SE Civ and Dis complete.pdf>
- Freud, S. (χ.χ.). *Βασικές Αρχές Ψυχανάλυσης*, Αθήνα: Δίοδος.
- Freud, S. (2008). *Το Εγώ και το Αυτό*, Αθήνα: Πλέθρον.
- Freud, S. (2014). *Πέντε ιστορικά ασθένειες*. Αθήνα: Επίκουρος.
- Freud, S. (1011). *Πολιτισμός Πηγή Δυστυχίας*, Αθήνα: Πλέθρον.
- Freud, S. (2012). *Ναρκισσισμός, Μαζοχισμός, Φετιχισμός*, Αθήνα: Πλέθρον.
- Freud, S. (2016). *Τοτέμ και Ταμπού*, Αθήνα: Πλέθρον.
- Freud, S. (2017). *Τρεις Μελέτες για τη Θεωρία της Σεξουαλικότητας*, Αθήνα: Πλέθρον.
- Καλογεράκος, Ι., Θανασιάς, Π. (2000). *Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι, στο Ελληνική Φιλοσοφία και Επιστήμη από την Αρχαιότητα έως τον 20ο αιώνα*, Πάτρα: Ε.Α.Π..
- Kennedy, R. (2010). *Λίμπιντο*, Αθήνα: Ροές.
- Κλεόπας, Ι. (χ.χ.) *Σημειώσεις Ψυχαναλυτικής Θεωρίας: Εισαγωγή στις ψυχαναλυτικές έννοιες*. Προσπελάστηκε 1/11/2023 από: <https://openeclasse.panteion.gr/modules/document/index.php?course=TMD377&download=/6038d66cHZH0/607d490115J2.pdf>
- Laplanche, J. Pontalis, J. B. (1986). *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*, Αθήνα: Κέδρος.
- Lindhard, T. (2020). Mesoderm: The Possible Key to the Organic Basis of Freud's Theories, *Psychology*, Vol.11 No.11, DOI: [10.4236/psych.2020.1111112](https://doi.org/10.4236/psych.2020.1111112)
- Monico, F. (2009). Is There Love in the Techno etic Narcissus?. In: Ascott, R., Bast, G., Fiel, W., Jahrmann, M., Schnell, R. (eds) *New Realities: Being Syncretic*, Vienna: Springer, https://doi.org/10.1007/978-3-211-78891-2_45. Προσπελάστηκε 08/11/2023 από: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-211-78891-2_45
- Salpeter, E. (2014). Love and Hate in Freud's "Instincts and their Vicissitudes" (1915), *Lecture presented in Sendas Analíticas (Buenos Aires, Argentina)*.
- Χαρίτου – Φατούρου, Μ. (2010). Μια Απόπειρα Κριτικής της Μεγαλειώδους Θεωρίας, *Ψυχολογία*, 17 (1), 113 -119. Προσπελάστηκε 10/11/2023 από: <file:///C:/Users/Dimis/Downloads/23757-685-63663-1-10-20200708.pdf>
- Χιντήρογλου, Σ. Στάικου, Α. (2007). *Ηθολογία των Ζώων*, Αθήνα: University Studio Press.

Πηγές:

Οπτική   Απόλαυση   και   αφηγηματικός   κινηματογράφος

<https://authfilmcentre.files.wordpress.com/2015/05/mulvey.pdf>

<https://listed.to/@simpolism/20745/freud-s-instincts-and-their-vicissitudes-1915-summary>

<https://www.writework.com/book-guides/papers-on-metapsychology-sigmund-freud/1-instincts-and-their-vicissitudes-1915>

https://en.wikipedia.org/wiki/Sigmund_Freud

https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_N%C3%A4cke

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1>

http://el.housepsych.com/sublimatsiya_default.htm

<https://enallaktikidrasi.com/2013/11/stoixeia-psychodynamikis-theorias/>

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%82>